
Aintzina petainzalea?

PAKO SUDUPE

i

ñigo Aranbarri idazlearen *Gure mendea* (*Argia*, 1999, Lasarte) izeneko liburuak zirikatu nau, zehazkiago 1942. urteari dagokion kronikak, «Aintzina piztu» izenburukoak. Jakin-mina asetu nahian egindako ibiliak eta ibiliotan bildutakoak azaltzeko asmoa hartu dut idatzi honetan.

Aipatu kronikak ondoko hitzokin balioztatzen digu *Aintzina* aldizkariaren ekarpena:

Batez ere laguntzaile berriei esker (Labegerie anaiak, Larzabal, Xarriton...) aurreko garaian baino abertzaleago agertzen bada ere, *Eskualduna* bezalaxe, petainzalea da funtsean *Aintzina*. Lurra eta tradizioa dira erreferente ideologiko nagusi komunismoari eta herria «deseuskalduntzen» ari den burgesiari aurre egiteko. Hala idatzi du Marc Legassek: Jainkoagana eta lege zaharretara itzulita; herriaren egiaren aurrean makurtuta; Kristogandik datorren bake, sosegu, indar hau hartuta, horrela aurkituko dugu euskal arima (129 orr.).

Egungo ikuspegi eta iritzi nagusiaren arabera, Petain Francorekin eta Hitlerrekin lotzen dugu aski fite; arrazoiz lotu ere, elkarlanean aritu zirenez munduan ordena berri autoritarioa ezarri nahian. Gorago jaso dugunaren balorazioaren arabera, horretaraz gero, Iparraldeko *Enbata* aurreko mugimendu euskalherrizalea, aranazaletasunaren era-

► **Pako Sudupe** euskara irakaslea da, eta Euskal Filologian lizentziatua.

ginpekoa, eskuin autoritario faxistaren kolaboratzaile behar ote dugu interpretatu? Hego Euskal Herrian Francorekin bat egin zuten karlistak eta Ipar Euskal Herrian Petainekin bat egin zuten euskaldun petainzaleak nahiz aintzinazaleak, berdintsu?

Gerrateko *Aintzina*-ren oinarriak

Bigarren aldiko *Aintzina*-k (1942-43) frantsesez adierazten zituen bere oinarriak ale guztietan. Adierazgarriro hiru ikuspegi bereizten eta aldi berean bata bestearen laguntzan ezartzen zituen: ikuspegi frantsesa, ikuspegi katolikoa eta ikuspegi euskalduna. Ikuspegi frantsesaren alde tik Petain mariskalaren esaldi hau: «Le Régionalisme fera la force de notre Pays»; ikuspegi katolikoa Aita Santu Pio XII.aren mezu honekin:

Dans le champ d'une nouvelle organisation fondée sur les principes moraux, il n'y a pas place pour l'oppression; ouverte ou dissimulée, des particularités culturelles et linguistiques des minorités nationales, pour l'entrave et le resserrement de leurs capacités économiques, pour la limitation ou l'abolition de leur fécondité naturelle.

Eta euskalduna:

Le fait basque est une réalité naturelle et non pas un mythe de convention: il existe une entité ethnique basque avec sa langue, ses traditions, son folklore particuliers. Renier la fraternité des Sept Provinces, c'est pour un basque se renier soi-même. (...) un basque français a le droit et le devoir de regarder un basque espagnol comme un frère de race. Celui qui croit servir la France en luttant contre le régionalisme selon la tradition jacobine; celui qui croit servir l'Eglise en ne tenant aucun compte du droit chrétien des minorités proclamé par le Pape; celui qui travaille à séparer les Basques par peur d'un séparatisme-fantôme. Celui-là n'est ni bon français, ni bon catholique, ni bon basque: rien (...)

Oinarrioi begira jarrita, baieztza liteke ikuspegi euskalduna aldarrikatzeari, euskaldunen eginbidea agerriz azalt-

zeari ematen zaiola lekurik hautena, baieztza litekeen bezala frantses on eta euskaldun on izatearen artean kontraktasunik ez dela nabarmentzen, eta delako ikuspegia finkatzeko eta sendotzeko Frantziako buruzagi Petainengandik erregionalismoa azpimarratzen dela, hortaz petainzale ere agertuz hein batean, eta mundu guztiko Eliza katolikoaren buruzagiarengandik gutxiengo nazionalen eskubi-deen aldeko defentsa.

Gogora dezagun ale gehienak 1942an atera zituela bigarren aldiko *Aintzinak*. 1940tik 44ra politikoki bitan banatua zen Frantzia. Petain zen Estatu Frantsesaren lehendakari, eta Vichyko gobernuaren pean zegoen Frantziaren zati bat, Mediterraneo aldekoa —Euskal Herriko Zuberoa barne—, gehi inperio kolonial frantsesa; eta alemanen mende gainerako Frantzia, Atlantiko aldekoa —Lapurdi eta Behe Nafarroa barne—. 1942an, alemanak gerra irabazten ari zirela, Petainek, 1940an ez bezala —Darlan orduan— Laval hitlerzalea izendatu zuen Vichyko gobernu buru, alemanekin hertsikiago kolaboratzeko. Gure gaurko gehientsuenon aurreiritziaren arabera ez ote zuen *Aintzina*-k bere desadostasuna agertu behar Petainen gobernuaren alderako, alemanen aldeko jokaeran are gehiago pulunpatzeagatik. Izan ere, ez al ziren bada naziak inoizko gerrarik gupidagabeenaren bitartez Europa osoaz jabetzen ari? Garai bereko *Eskualduna* aldizkariak, Ipar Euskal Herrian *Aintzinak* baino askoz ale gehiago saltzen zituenak —garairik onenean 8.000 edo saltzen omen—, Xalbat Arotzarena zuzendariaren arrimupean, Hitlerren hitzaldi osoak euskaratzen zituen, alemanekin elkarlanean aritzeari adostasun osoa erakutsiz¹. Beste aldizkariak aldendu beharra sumatu behar zuen, ezta? Susmo txarra egitekoa ez ote, delako Petainen esaldia oinarrietan aipatze hori.

Gure egungo usteak orduko errealtate ideologiko benetakoekin alderatu eta kontrajartzeko, egokiak gertatzen dira Xarriton jaunak egiten zituen adierazpenak. Erabat alemanen alde jarriak zeudenen fanatismo irri-egingarria salatzen zuen:

batzuek ez dute salbamendurik amesten Alemanen baitan baizik. Burua berotua ari dira karkulan, eta burutik

pasatuak oro Ebanjelio saildutzat eman nahi dauzkute. Heien ideiak ez badituztu onhartzen, traidore bat zira edo inuchent bat. Ez da harat-hunatik.

Horren ondotik arrazoiketa morala ez baizik pragmatikoa eginez, agertzen zuen gerran nork irabaziko zuen inork ez zekiela, ezta Frantzian nork manatuko zuen ere:

Ondoko egunetan nork duen Frantzian manatuko, nork duen oraiko gerla irabaziko, zer litaken hobe, nik ez dakit; eta ez niz bakharra, nahiz askok jakinarena egiten duten...

Egun harrigami eta are gaitzesgarri gertatzen zaizkigunak, faxisten autoritarismo eta aliatuen demokrazia burgesaren artean bataren ala bestearen alde garbi agertu ez izana —ez ahantzi aliatuak Errusiako komunista boltxebikeekin bat eginak zirela— konprenigarriago gertatzen da jakitean, Xarritonek berak kontatu digunez², goragokoak idazten zituen garaitsuan Miarritzeko San Martin parrokian Leon Agerre eretorearen eta Saint-Pierre apezpikuaren ateko eztabaida filosofiko-politikoaren lekuko izan zela. Hura alemanzalea bezain ingeleszalea zen apezpikua, edo hobeki erran, Agerrek uste bazuen alemanek eta japoniarrek irabaziko zutela, besteak sumatzen zuen ingeles, amerikar eta errusiarrek gailenduko zirela. Historiaren irakaspena guretzat: alemanek irabazi balute herri agintariak ez ezik Elizak ere ez zuen Ipar Euskal Herrian edo Frantzian, edo munduan?!, zinetako kontrakarrik erakutsiko nazien garapenaren aurka.

Nork irabaziko zuen alde batera, zekiena zen euskaldunek euskaldun gelditu behar zutela gerra batzuek zein besteek irabazi:

Bainan gauza bat badakit: behar dugula ooren aintzinean eskualdun gelditu, eta ez dugula nehoren aintzinean amor eman behar (...). Komunizmoa, zozialismoa eta holako asmo tzar zer-nahi badabila munduan, eta gure elhek ez dituzte geldi-araziko. Eskualdunak beren eskualdunogan behar ditugu lehenbai-lehen finkatu, gogortu! (...). Eskual-herria nola gogor? Laborari eta langile biltzar bereziak azkartuz; erlisioneak funski erakutsiz eta ez achaletik; jendeen osagarriaz artha hartuz; eskuara be-

giratuz eta hedatuz; orori eskualdun izaiteko urgula eman-
nez; gazteriari arbasoen egitateak, jokoak, kantuak era-
kutsiz (...) («Etche aintzina» eta «Gauden gu» segidan, in
Almanaka, 1943, 10-11-12 aleak).

Beste izengoitiak beste, *Chabier Gazteiz* izengoitiz si-
natzen zuen Piarres Xarritonek alez ale euskaldunen kon-
daira argitaratu zuen delako *Aintzina*-n. Euskaldunen his-
toria aztertzetik honako ondorioetara iritsia zen:

Hola beraz mendez mende Eskualdunen itzuli-mitzulier
jarraikiz, ohartuko zira izana-gatik Erromano, Moro, An-
gles, Español, Amerikano, Frantses, Eskualduna bethi
gelditu dela Eskualdun. Eta nola jakiteak mundu hunta-
ko harat hunaten achalezko on gaitzen gatik, ororen bu-
ru, oro Jainkoaren goresterat ari direla, Jainkotiarra kam-
poko zerentzat ezazoltzen baitu, barnekoentzat aldiz at-
zartzen, halaber heien arbasoek jauntzi dituzten izenen
oichtian aiphatu lerroa ikhusita, Eskualdunek bihar
jauntziko dutenaz achola gutiago izanen dute, gehiago
aldiz ethorkizuneko beren izanaz: Eskualdun-
gaoz. Gure hunen irudiko mendea zen duela 1600 urthe. Gure arba-
soak behin zoin borthizki Erromanoer oldarturik, ondi-
kotz arras Erromakotuak ginituen, heien soldado jarriak.
Eta Erromak leher egiterat zohan, asaldatuak ziren Es-
kualdunak. Orduan zioten erran Orose handiak: «Zuen
aitek madarikatu dute Erromanotu zituen egun beltza.
Egun beneikatzen duzue. Nork daki egun asaldatzen zi-
tuzteten gerthakariak dituztenetz zuen sementzat egun
hobeak sorthuko?». Badakigu nola Erromaren erortzeak
sorthu zuen Eskual-Herriaren alchatzea. Orhoit herrita-
rrak Orosen solasaz eta bihar eta bethi gero gehiago Es-
kualdun gelditzerat lehia.

Aipu luzea baina adierazgarria. Delako Orose hori,
oker ez banago, Orosio teologo eta historialari bisigodoa
zen. Honen arabera Erromaren handitasunak gainerako zi-
bilizazioen gainbehera ekarri zuen. Hitzok bere inguru his-
torikoan interpretaturik, euskaldunak kanpoko jantzietan
aleman gelditu edo frantses ez zen axolazkoa, axola zuena
bametik euskaldun gelditzea zen, benetako kristau euskal-
dun. Gainera, nork jakin, aberri handien ttipitzeak, Frant-
ziarenak esaterako, ez ote zuen ttikien altxatzea ekarriko!

Alde batera esan liteke abertzaletasun jeltzalea, arnazalea dela Xarriton gazteak 1942an agertzen duena. Une honetan Iparraldean Hegoaldean bezain indartsu zen komunismo eta sozialismo ooren alderako arbuio erabatekoz jantzia. Aurreko hamarkadan Ipar Euskal Herrian (1933-37), batez ere, Piarres Lafitteren eskutik «Euskalherrizaleak» elkarteak eta lehen aldiko *Aintzina* aldizkariak ereindako hazitik datorrena; hainbat puntutan bere burua haren ikasletzat duen Xarriton jaunak historiaren irakaspenez hornitu eta Iparraldearen egoera historikora egokitu-tua. Bestalde, Lafitte Frantziari lotuago ageri zen, bai mundu gerra baino lehen eta baita mundu gerra bitartean ere Petainen gobernu kolaborazionistak agindutako Frantzia eskualdekatzeko xedean itxaropena izan zueino. Xarritonek berak aipatua du handik urte askotara *Aintzina*-ko garaian Iratzederren bidez eskuratu zuela Engrazio Aranzadiren *La Nación Vasca*, eta honek erakutsi ziola «nazionalismoak» politika bide asko zabal ditzakeela, independentzia ez ezik autonomia mota franko³.

Honek ez dio, haatik, galarazten Iparraldean nagusi den frantseszaletasun erregionalistatik bereiztea, eta neurri batean, ideia nahiz jokaera berrietarako haziak ereitea.

Gorago adierazi dut, itxura batera, arrazoiketa pragmatikoa egiten zuela Xarritonek gerraren amaieraz, ez baitzuen nazien alderako gaitzespenik ageri, ez eta honen alde jokatzeko ari zen Petainen alderako. Handik, euskaldunok ere gogo eta gorputz bizi izan dugun historiatic, bigarren mundu gerra ere bizi izan baitugu iparreko haurideen gogo-gorputzetan, atera genezakeen irakaspena jaulki dut. Ikus dezagun zein zen garai honetan Iparraldean ideologia nagusia.

Petainzaletasuna Ipar Euskal Herrian

Domingo Soubelet kalonje hazpandarrak —euskaltzain urgazle izan zen—, Petain mariskalaren biografia idatzi zuen⁴, eta horrekin batean edo hori baino gehiago, katoliko frantses-euskaldunek une historiko jakin hartan

zituzten eginbideen zerrenda. Labur esan, Petainen mutil oso agertzen da, morroirik leialen, jarraikien eta miresleena. Esaldi guztiak dira Petainen aldeko karra sustatzera bideratuak. Liburuak, Akizeko apezpiku Clement Mathieu jaunak bere eskuz idatzi aitzinsolasa du —Mathieu apezpikuak Verdier kardinalaren laguntzaz Espainiako Gerra Zibileko euskal iheslarientzat laguntza-batzordea antolatu zuen; *Gure Herria* eta *Eusko Ikaskuntza*-ko lehendakari izan zen, besteak beste—. Bertan dio, uste ez zutela, Frantzia eri zela, urteak zituela eri, ustez sendo zelakoan, ttipitzen ari zela ustez handitzen ari zelakoan, eta atsekabeen:

Gure atsegabeen, Jainkoak igorri dauku mediku bat zahartzeak zuhurtziaz bethe duena (ez dira arno guziak zahartzearekin ontzen) Petain-ek eman dauku, gorputzez azkurri, ogia arimen altchagarri, egia (...). Gure nagusiarren elheak girichtino elheak othe dira? Ene jakinean Petain-ek ez du Jainkoaren izena behin ere aipatu. Bainan beren erakaspenera girichtinotasunez betheak eta haziak bezala dire. Zer, Petainen arabera, galdu du gure herri maitea? Girichtino legetik baztertzeak Pagano legerari jarraitzeko: girichtino zen gure izena, Pagano gure izana. Nahi badugu Frantzia zuti dadin, sar gaiten, gure zaharrek atchiki duten, bide ertchi eta chuchenean. Duela urthea, zer oren dorpheak, zer egun ilhunak! Iduritzen zaurkun lurpean sarthuak ginela, indarrrik gabe, argirik gabe, itsu batzu bezala. Gure ilhunbean, argi bat. Argi hura, Petain! Gure zaurien arhatzeko mediku bat! Mediku hura, Petain!

Honen ondotik liburuaren egilearen beraren aitzinsolasa:

Eskualzaleen biltzarreko jaunak, eta zu, oroz lehen, Louis Dassence, buruzagi lehena, Uztaritzeko auzapeza, huna liburutto bat haurren eta gazteen eskuetan ezartzen ahalko duzuen. Lehen emaiten baitziniuzten haurreri sariak hau emaiten ahalko duzue: ukanen ditu haurren jostagailu, potret batzu pollitak. Ait'ama familiakoak, ezar barna gogoan, zuen haurreri behar duzuela eskuara irakatsi. Atchiki behar dugu gure mintzaira eder paregabea, atchiki ere gure ohidura guziak. Chede hortarat heltzen laguntzeko, esku-menean ukanen duzue Petain Marecha-

laren bizia. Haren potreta etche guzietan sarthua den bezala, sar dadila ere denetan haren bizia. Nor da Petain? Petain da Frantzia. Frantzia eta Eskualherria. Petain sinets. Petain onhar. Petain jarraik.

Laburki aldatu dugun delako aitzinsolasetik hasita ondoko azken solaseraino Petainen gorazarrez eginiko kantua da:

Eskualherria, ez da Frantzian, nola nahiko eskualdea. Aberatsagorik bada. Pollitagorik badenetz, ez dakit. Dena dela, Eskualherriak behar du, bihotz oroz Petaini jarraiki. Hiru gauza ditu Petainek galdegiten: familia, lana, Herria. Maita familia, maita lana, maita Frantzia. Jainkoari esker familia ederrak badira oraino Eskualherrian. Zoin eder ikustea ama familiakoa, haur multcho batez inguratua. Haren atseginaren parerik ez da, bere haurrak biltzen ahal dituelarik denak bere ingurura. Langilea dela eskualduna, denek badakite. Indarrez azkar da eta lanaren nagusi. Izan dadin etcheko-jaun ala etchezain, beti lana maite du eta ontsa egiten. Frantzia maite duenetz, ez galda eskualdunari. Gain gainerik bethe du bere egimbidea, lehengo gerlan eta bardin oraikoan. Eta Frantzia maitatzean, maite du ere bere chokoa, eskualherria. Eskualherria, erran nahi beita bere etchea, bere eliza, bere pilota, bere mintzaira, bere sinheste zahar ederra. Frantzia ezarria izanen beita eskualdeka, gure chokoan nahi ginuzke atchiki gure ohidura eder guziak. Eskualdunak jarraikiko dira bihotz oroz Petain Marechalari. Gora Petain Marechala. Gora Frantzia. Gora Frantzian, Eskualherria!

Petaini eskainiriko kantuko hiru ahapaldi, *Dama gazte*-ren doinuan kantatzekoak:

Eskualherrian dauku minichtro hautatu / Deputatu zelaririk, ber'alderat deithu / Petainekin Lamirand, Darlane-kin Ybar / Hoier jarraikiz dugu egimbide bakar.

Angles eta Golizta, zueri dut bista / kontrako guziekin, egin zuen lista / Frantzian ez ditake zuenkilan phesta / Zuen erranak hartuz, bake onik ez ta.

Gure arrazak dauku lurra kontserbatu / Jendea azkar dago, Frantzian aiphatu / Familia ta lana, Herria maitatu / Frantzian molde berri, denek apailatu.

Aipatu liburua larriki laburbildurik: gatazkan bestetan ez zekiten sasipolitikari ezkertiar alferrak kanporatu beharrek ziren; Frantzia ahuldu eta desegigora eraman zuen demokrazia zakuraren salara igorri! Petainen gidaritzapeko autoritarismoa zerbitzatu, familia, lana eta aberri frantsesa maitatuz. Errepublikak masoia ehortzi eta Petainen nazio iraultza goratu.

Petainek Lyongo Artzapezpiku Gerbier-Kilan kardinala zuen bere alde, bai eta Frantziako kardinal eta artzapezpikuak ere. Ildo beretik, Lourdesko santutegian izana zen mariskal loriatua, eta handik mezua igorria zion Aita Santuari, bai eta honek ez tiro ihardetsi ere. Aita Santu Pio XII.ak, lehenxeago Francoren erregimenaren aldeko agertu zenak, bakearen aldeko hitzaldiak egiten zituen baina isiltasun ofiziala zuen gordetzen gerrakideen artean jarra hartzeko; gerra nazien alde zihoala, espresuki gaitzetsi zuena, 1942an, marxismoa izan zen, ez nazismoa. Horretarako gero, hierarkiaren onespenez osoz, katolikoen eginbidea Petaini jarraitzea.

1942ko gure aurreko euskaldunen kasuan, mundua egundainoko gerrarik hedatu eta izugarrienean murgildurik zenean, moralitasuna Ipar Euskal Herrian —hemen aipatu beharra dago Zuberoa alemanek bereganatutako lurraldetik kanpo geratzen zela, eta ezkerrek nahiz erresistentziak hedadura zabalagoa zutela bertan⁵—, esan liteke Erromako Aita Santuak eta Frantziako Elizaren buruzagiek erabakitzen zutela, eta hierarkiak garai horretan espresuki gaitzetsi zuen ideologia bakarra marxismoa izan zen. Ez zegokeen moralitasun eskasik nazismoaren izugarrikeria ez gaitzestean, eta are gutxiago Petainen Hitlerrekiko lankidegoarenean.

Jakina, ohi denez, errealitatea ez zen hain garbia. Frantziako apezpikuen artean izan zen bestelakorik. Dagokigunerako hurbilenekoari helduz, Baionako apezpiku flandriarrak, Edmond Vansteenberghé (1939-1943), honakoak adierazten zituen:

Notre monde est désespéré: des doctrines funestes trompent des peuples entiers sur nos origines et sur notre destinée. Au culte du vrai Dieu se substitue dans d'an-

ciens pays jadis chrétiens l'athéisme ou le culte de ces nouvelles idoles qui s'appellent le sang et la race; la justice doit céder le pas à la force et la charité est bannie comme une faiblesse. Quoi d'étonnant à ce que dans un tel climat fleurissent la haine, l'envie, l'esclavage, la guerre avec toutes les horreurs qu'elle peut engendrer, quand tout sentiment d'humanité a disparu. Le salut ne peut venir que du Christ.⁶

Baina inor gutxik hartzen zituen aintzakotzat bere esanak. Ez *Eskualduna* aldizkariak, ez petainzaleek. Adierazgarriro, 1942ko urte hondarrean katedralean eginiko prediku garratz baten ondotik, non frantses gazteak Alemaniara bortxazko lanetara joatea gaitzesten zuen, aleman poliziak apezpikutegia inguratu zuen, eta abagune larri horretan erretore bakar batek erakutsi zion elkartasuna, Bordarrampé kalonje eta katedraleko erretorea zenak, beste guztiek alde egin baitzioten apezpikua bakarrik utzirik.

Aurrekoak irakurrita ulergarriago gertatzen dira garai honetan Saran aterpeturik bizi zen J.M. Barandiaranek egindako lekukotasunak:

Aquí, como en otros lugares, ha habido bandos o agrupaciones más o menos políticas: mejor dicho, varias familias alrededor de las cuales se agrupaban los vecinos, según sus simpatías o afición por aquéllas. Unos eran gorriak «rojos», partidarios de ideologías más o menos revolucionarias; otros, xuriak «blancos» o conservadores, poco amigos de cambios (...). Hoy (1942) no aparecen estas divisiones, tal vez porque no se presentan ocasiones propicias: todos parecen simpatizantes del mariscal Petain. (...) En los años 1940 y 1941 el mariscal Petain era considerado aquí como el hombre que salvaría Francia. En abril de 1942 decíase, como cierto, entre los vecinos de Sara que Francia y Alemania se habían unido, cuando Laval subió al poder: que todos los franceses varones, de 15 a 35 años, iban a ser movilizados y conducidos a la guerra que seguramente no duraría más de medio mes: que, al cabo de ese tiempo, ambas naciones, ya triunfantes, impondrían la paz en el mundo (...) era la traducción popular de lo que se decía en los medios políticos colaboracionistas (...) y en abril de 1945 era fre-

cuenta oír que Petain había traicionado a Francia («Bosquejo etnográfico de Sara, (VII)», in *Anuario de Eusko-Folklore*, Donostia, 1971-72, 59-102 orr.).

Apaizetara, eta Sarako elizan adierazten zenera etorritz:

El 7 de junio de 1942, solemnidad de Corpus Christi, el cura de Sara decía en su sermón: «el Sagrado Corazón no tiene abandonada a Francia (...) así como Dios suscitó en otro tiempo a una Santa Juana de Arco para salvar a su nación, también ahora ha hecho aparecer en el suelo de Francia a un hombre extraordinario en la persona del mariscal Petain que va conduciendo a su pueblo, por caminos insospechados, hacia una nueva etapa de prosperidad». Así se pensaba entonces. Dos años después, 1 de octubre de 1944, el vicario de Sara dijo en su sermón: «hoy festejamos la liberación de Francia (de los alemanes y de la facción de Petain). Gracias a Dios y a la actuación de nuestras heroicas fuerzas ha sido salvada una vez más nuestra patria» (idem).

Aintzina-ren jokaera

Baina gure aztergai nagusira etorritz, zer jokaera izan zuen *Aintzina*-k ordu hartan nagusi zen petainzaletasunaren aurrean?

Lehenik esan, gorago aipatu mariskalaren omenezko liburuaren berri eman zuela:

Un tel ouvrage manquait assurément dans notre région, et il est heureux que l'on se soit décidé à dire en basque la haute louange du Maréchal Petain.

Kritikatxo bat egiten zion:

peut-être aurait-on pu insister davantage sur les conceptions décentralisatrices et régionalistes de ce grand Chef, car elles intéressent notre Pays beaucoup plus que telles ou telles autres de ses opinions.

Adichkidea-k sinatzen zuen.

Idatzi honen hasieran jaso dugu nola aldizkariak bere printzipioen adierazpenean jasotzen zuen ia ale oro z

Petainen esaldi bat, ezen erregionalismoak emanen ziola Frantziari indarra. Alderdi hau dezente sustatu zuen aldizkariak. Artikulu mordoxka daude erregionalismoaren onurak adierazte aldera idatziak, besteak beste, Marc Legasse eta Piarres Lafitterenak. Oro har, *Aintzina*-k, gorago jaso dugun liburuaren iruzkina dela bide jaulkitakoez landa espresuki ez zuen Petain laudatu, baina are gutiago gaitzetsi. Eta honek abian jarri zuen erregionalismo airea sendotu nahia oso garbi ageri da.

Gorago aipatu liburuaren iruzkin egileak, Soubeleten liburuak Petainen alderdi erregionalista gehiago ez nabarmendu izana deitoratzen bazuen, Piarres Lafittek mariskalak abiarazitako iraultza nazionalan gertatu atzerako martxa salatzen zuen «Marche arrière» zeritzan artikuluan. Deszentralizazioa baino gehiago,

d'une déconcentration régionale. Quelques timides innovations ont suivi: encouragement des langues particulières en dehors des heures scolaires, nominations de préfets régionaux...

Eztiki-eztiki berritasun erregionalak erabaki orduko, orde, betiko Errepublikaren Departamenduen aldeko dekretuak onartuak izaten hasi ziren, eta gainera prentsan iraultza nazionalaren kontrako iritziak hasiak ziren hedatzen betiko jakobino zentralizatzaileen aldetik. Bai eskualdeen eta baita eskualde hizkuntzen kontra ere. Azken hauen kontra aldezturiko argudioak frantsesaren kontra ere berdin-berdin erabil zitezkeela gogoratzen zuen Piarres Lafittek:

La logique du système pourrait un jour être funeste à la langue française, qui, malgré toutes ses qualités, n'a plus l'importance de l'allemand, de l'anglais, ni même de l'espagnol, au point de vue international. Trouveriez-vous juste qu'on décrétât la mort du français, sous prétexte de favoriser l'unité européenne ou l'unité mondiale? Nous trouvons aussi injuste de sacrifier les «petites langues» à je ne sais quel mythe communautaire!

Lafitteren artikulua hau behar bezala ulertzeko, zenbait argibide dira beharrezko⁷. Hark 1941eko maiatzaren

23an igorri zion *Eskualduna*-ren zuzendariari «Eskual Herriaren alde» izeneko artikulu luze bat. Gorago adierazi bezala, Lafittek bazuen esperantza Vichyko Gobernuak Frantzia eskualdekatzeaz, eta populuen izaera, mintzaira, odol eta ohiturei errespetua ekartzeaz ageri zituen xedeen aldera. Posibilismoaren bidetik ibili nahi zuen, eta prest zegoen honetarako Xalbat Arotzarena hitlezalearekin elkarlanean aritzeko. Hala, ekainaren 27an, «Hiruak bat» izeneko artikulua argitaratzen du *Eskualduna* astekarian, eta hor salatzen du Charles Brun adiskidearengandik —Vichyko gobernuko kidea— jakin duen berria, nola Vichyko batzorde berezi batek eskualdekatzeari buruz bere proposamena aurkeztu behar dion Petain mariskalari uztailaren 25ean. Astekariak kanpaina egiten du euskaldunen aldetik delako proposamenari buruz atxikimenduak lortu eta mariskalari igortzeko, eta bai lortu ere Baionako gerlari ohiena, hainbat herritako herritamen zerrenda luzeak, bai eta presoner ohiena ere. Baina guztia debaldetan. Urte t'erdi inguruirauan omen zuen Lafitteren igurikimenak, eta halaber *Eskualduna*-ko Xalbat Arotzarenarekiko harremanak.

Marc Legasserengana etorritz —honek ordaintzen zuen *Aintzina* bere diruz, aldizkaria ez baitzen gauza bere burua ordaintzeko—, ironia ukitu batez, azkenaldian Buletin Erlijiosoaren erregionalismo kontuan ongi ase zegoela zioen. Hiru adibide jartzen zituen. Horien arabera, Eliza elebitasun eta historia erregionalaren alde agertzen zen. Hona adibide bat:

il n'est douteux que les bijoux de notre langue et de notre histoire régionales peuvent servir, si nous l'entendons ainsi, à une plus grande gloire de Dieu. Bul. Dioc. 15/2/42 («Régionalisme», 1942, martxo).

Beste artikulu batean, gisa honetan aldeztu du zazpi probintzietako euskaldunen batasuna. Horretarako, lehenago gertakari baten berri ematen du. Honako gertakaria: Baionako euskal museoan, soil-soilik Iparraldeko hiru euskal probintziak zeuzkan armarrira zegoen. Lagun abertzale batzuk joan, kendu, eta haren ordean egur puska bat ezarri zuten *Zazpiak bat* idazkunarekin. Gertaera hau dela eta

Sud-Ouest-eko kazetari batek asto beltxarenak esan zituen, eta erantzun gisa Marc Legassek:

—Comment, «séparatistes»? —Si on lit attentivement les lignes qui précédent, il faut bien constater que ce sont ceux qui ont créé l'écusson des trois provinces basques françaises en «séparant» les provinces basques espagnoles qui sont, en l'occurrence des «séparatistes». Et l'auteur de la dégradation semble bien être, au contraire, un «unioniste», puisqu'il réclame l'écusson «Zazpiak bat», qui «unit» les Sept Provinces en un seul blason. Ces deux articles ne sont en réalité que les dernières manifestations de ce groupuscule de «séparatistes Basques Français», Gascons pour la plupart, qui s'efforcent de détruire l'unité des Sept Provinces Basques («Le 'Zazpiak Bat' et les séparatistes basques-français», 1943, jorraitila).

Adierazpenok gorabehera, 1942ko Marc Legasse aranzalea da. Gerora izanen du bilakaera. Honela kontatu dizkigu Amaia Ereñagak⁸, Marc Legasseri egindako elkarriketen berriak, gagozkion puntuari dagokionez:

Un editorial explicaba, a su vez, su deseo de llevar un poco de «fuego que ilumine e inflame» el panorama uniendo a los jóvenes a través de su contenido dedicado a la cultura vasca. No se abordarían cuestiones políticas, a la vista de la compleja situación en la que vivían. Esta puntualización se realizaba al hilo de las discusiones que se producían dentro del pequeño grupo de abertzales de Euskadi continental relativas a la actitud a mantener durante la ocupación nazi. Como recuerdan los testigos de aquella época, las discusiones entre Eugène Goyeneche y los Légasse, principalmente Jacques, quien bajaba de París en cuanto podía —«Xanti era muy serio» recuerda Iratzeder— eran de lo más fogosas. Si el primero era partidario de mantener contactos con los ocupantes en aras de sacar provecho en lo que se pudiera hacer por la causa vasca, los Légasse, al igual que Lafitte, pensaban todo lo contrario. Eran antinazis (44 orr.).

Handik hiruzpalau urtera Marc Legassek egin zuenaz, gisa honetan idatzi zuen garaiko beste protagonistetako batek, aita Larzabalek hain zuen:

Arras bertzerik izan zen 1939-45eko gerlaren ondotik. Zafaldi on bat harturik, halere Frantzia atera zen irabazduenen lerroan. Bainan Frantzia bat kraskatua, duda-mudetan sartua. Frantziaren peko ziren koloniak, mugitzen hasi ziren Berengaintasuna eskatuz. Ipar Eskual Herrian ere sortu zen nor-bera bere buruaren jabe izaiteko giro berezi bat. Etcheverry-Aintchart jauna, deputatu sartu zen Pariseko Deputatuen Ganberan eta liburuxka bat argitaratu zuen, eskatuz Eskual Herria destinkatua izan zadien, Pariseri loturik zaukaten lokarrietarik. Etcheverry-Aintchart jaunaren lege-saila ez zen onhartua izan, Deputatuen Ganberan. Zonbait «Aintzina»tar ere presentatu ziren, han eta hemen, bozka-partidetan. Hetarik bat, Marc Legasse jauna, eskualdun anarkixta bezala. Boza pilixta bat ukan zuten. Marc Legasse jaunak, zonbait egunen presondegia bildu zuen.⁹

Baina Larzabal ez zegoen oso ongi informatua. Etxeberri-Aintxartek Parisen aurkeztu zuen proiektua, estreinako aldiz Ipar Euskal Herriarentzat departamendua, euskararen ofizialtasuna eta ahalmen handiko autonomi estatutua galdetzen zituen federal kutsuko Frantziako Errepublikaren baitan, Legassek egindakoa zen. 1945eko irailean gerra osteko lehen hauteskundeak egin ziren Frantzian, kantonamenduetakoak hain zuzen; eta hauetara, Ipar Euskal Herriaren historian lehenbizikoz *Nationaliste basque* izenarekin agertu zena Legasse izan zen. 95 boz bildu zituen. 1946ko martxoan Jose Antonio Agirreri gutun luzea idatzi zion adieraziz ezen abagune egokia zela Frantziako konstituzioa berritzen ari zirenekoa proiektu autonomista eskumenez hornitua bultzatzeko. Aldi berean salaketa eginez:

Certains membres influents du Parti Nationaliste Basque poursuivaient dans notre dos un travail de sabotage qui semblait étrangement coïncider avec les manoeuvres de la Sous-préfecture de Bayonne (...). Toute votre activité diplomatique s'est poursuivie sur le plan espagnol. Votre gouvernement est un gouvernement régional de la République Espagnole et vous ne manquez jamais une occasion d'en affirmer le principe.¹⁰

1946ko ekainean iparraldeko herritarrak erreferendumean konstituzio frantsesa onartzera gonbidatuak zirela,

eskurik ez hartzeko gomendatuz M. Legassek afixak zabaldu zituen. Atxilotu eta espetxeratu zuten. Isuna ezarri zioten, ez iragarkiagatik baizik autonomi estatutuaren proiektuaren egilea izanagatik. Lehenengoetako gose-greba politikoa burutu zuen 1946an. Iparraldeko beste zenbaitek ere aipatu izan du hegoaldeari lagundu beharrak zenbat mugatu eta ahitu duen Iparaldea.

Piarres Larzabal eta Mixel Labegeriek ere ez dute aurretik aipatu ez dugunik adierazi *Aintzina*-n. Hark «Euskaldun gazteen biltzarreko egunean Uztaritzen eman predikua»-n aditzera ematen zuen apez euskaldun gisa:

Zorigaitzez mamu batzu ari zauzkigu gure aphainduraren itsusten, chilakatzen, biplatzen (...). Mamu hetarik biga dauzkitzuet bereziki aiphatuko: Erdara eta lizunkeria. (...) Jesu Kristoren denboran ere, ez zen arameano mintzaira biziki hedatua. Bainan, halere, mintzaira hortan eman ditu Jesusek bere erakaspenak (...). Jesusek bere gisa utzi zituen greka eta latina, memento hetan gehienik hedatuak ziren mintzairak (...). Eta hori bere haurtasuneko mintzairaren fagoretan, hunen ez ukatzeko. Etsenplu ederra guretzat! (...) Zerk egiten du bada, Jainkoaren begietan, odolaren garbitasuna? Lizunkeriaz nahastekatua ez izaitteak! Lizunkeria ezagutzen ez duen odola, hura da Jainkoarentzat odol garbia (...). Egiaz dautzuet, Jainko maitearentzat hobe da Eskual-Herria kaskoindua, bainan on gelditua (holakorik amets othe ditake!) ezenez eta Eskual-Herria eskualdun gelditua, bainan tzartua (1943, maiatza).

Marc Legassek eta Piarres Larzabalek garai honetan izan zuten bihurrialdiaz Piarres Larzabalek berak ez du ezer asko argitzen, baina Marc Legassek eta Xarritonek ere eman dituzte argibideak¹¹. 1942ko Larzabalek ez zuen gupidarik euskal abertzale ez agertzeko, ez baitzuen bere burua halakotzat. *Aintzina*-ko Larzabal, eta *Enbata*-ko Larzabal, nahiz *Anai Artea*-koa ez dira bat, nahiz eta, gisa denez, hainbat aldetarik gizon bakarra egon aldi historiko banatan.

Mixel Labegeriegana etorri, beharbada, Ipar Euskal Herriak ezagutu duen hizlari politiko euskaldun gaitzenak —Ibarnegarai ahantzi gabe—, eztabaidatuenak, miretsien

bezain gaitzetsienak, 1942an, bere izen-abizenez behinik behin, Ipar Euskal Herriko pastoral, maskarada, kantu eta dantzen berri baino ez du ematen, bere euskalherrizaletasuna horretara mugatuz.

Beste puntu jakingarri zenbaitetara etorritz, aldizkariak harpidedun berriak lortzeko irakurleengana jotzen zue-nean: beregaintasuna, euskalduntasuna aldarrikatu eta hau azkartzearen aldeko deia egiten zuen. Honela gonbidatzen zuen erredakzioak herritarra aldizkarian abonatzera:

Bien que moins savant que Gure Herria et ne faisant pas de politique, le nouvel Aintzina, revue mensuelle de jeunes, n'en défendra pas moins la cause basque avec la plus grande ardeur. (...) Abonnez-vous à Aintzina! Faites-le connaître autour de vous. Vous aiderez ainsi à sauver et à garder le merveilleux patrimoine légué par nos ancêtres: la foi, notre langue, nos traditions.

Aldizkarian ez dira falta Frantzia gorestearen aldeko heiagorak:

Frantzia izanen da azkar eta haundi, haren familia guziaz indartsu eta bertutedun izaiten badire, eta hori ama familiakoen obra da guziz gainetik, ezen «Amak egiten du edo botatzen etche bat» eta amaren belaunen gainean moldatzen dire munduko bi gauza oberenak: gizon justuak eta emazteki chuchenak. Horra zertako Frantses emazteki guzietan eginbide hertsia badituzten, eta behar bada guk, Eskualdunek, karga bereziagoak, gizon onak eta populu iraupen haundikoak egiten dituzten aberatasun haundiak zaintzeko eta baliu arazteko baditugulakotz (Mayi Eiche-churi, in «Eskualdun emaztekiaren eginbideak», 1942, ekaina).

Honako bertuteak ematen zituen erreskan: fede azkar eta kartsua, ohitura zaharren errespetua, familiaren eta etxearen amodioa, mintzaira ederra, langileek eta sehiak nagusiaren alderako errespetua, eta hirietan arrarotzen ari bide zen onestasuna eta josteta garbiak aipatzen zituen.

Beste batean honela dio aldizkariak orri barren batean, bestelako lerroetarik bereizirik: «Deux erreurs monstrueuses: aimer la France jusqu'à haïr la fraternité basque; aimer le Pays basque jusqu'à haïr la France».

Erabili ditugun idatzi mugatuen mugak aitorturik, behin-behineko ondorioak biltzeko tenorea heldu zaigu: *Aintzina*-k ez dio, 1942an, Iparraldean nagusi zen petainzaletasunari aurrez aurreko borrokarik egin; aitzitik, nagusi zen petainzaletasuna nahi izan zuen baliatu euskalduna ikuspegi abertzaleago, beregainago batera lerrarazteko. Ezin da ahantzi bat zetozeala balio tradizional katolikoaren defentsan eta marxismoaren arbuio erabatekoan. Petainek abian jarritako nazio iraultzaren hariko erregionalismoa onuragarritzat jo zuen *Aintzina*-k euskal ikuspegiaren azkartzean aitzina egiteko.

Itxura guztien arabera, mugimendu ahula izan zen, errotze ttipikoa, hobekien Petainen Gobernuko Ibarnegarai ministro euskaldunak ordezkatzan zuen eskuin gogor frantsesazalea arras nagusi zenean Ipar Euskal Herriko gizartean, Zuberoaren hein bateko salbuespena salbuespen. Noiz eta Europa osoan ere, alemanen aldera makurtuxe zen gerraren beroan, eskuin faxista oso indartsu zenean.

Behin-behineko ondorio erkinok beste galdera bat dakarkidate burura: *Aintzina*-k ereindakotik, zer hartzen du eta zer baztertzen *Enbata* mugimenduak handik hogeit bat urtera, bestelako une historikoan? Beste azterlan baterako gaia. Honatx noratu nauen *Gure mendea* liburuko kronika batek!¶

1. Bidenabar esan, Xalbat Arotzarena izturiztar kalonjearen obrari buruzko informazioa, gozoki esateko, ez dugula behar bezala jasoa Harluxet Fundazioaren Euskal Hiztegi Entziklopedian. Informazio urria, eta juzku okerretara eraman gaitzakeena ematen baitu. Ikus P. Xarriton: *Oihenart* 14, Eusko Ikaskuntza, 1997, 213-215 orr.
2. *Oihenart* 14, Eusko Ikaskuntza, 1997, 207 orr.
3. «No es la acción política, toda la acción nacional, ni es a nuestro modo de ver la preeminente aunque resalte de este modo, a los ojos superficiales de los hombres públicos y del pueblo. Entendemos la acción política en el sentido restringido de gobierno propio o de gobierno libre, y en este sentido decimos que la libertad no es lo esencial del nacionalismo (...). La acción nacionalista, enderezada a asegurar y desarrollar esa vida de la persona nacional, es sin duda, superior a la acción encaminada a promover un modo de vida, la vida libre de la nacionalidad. Llamamos acción social a la primera y política a la segunda» (Engracio de Aranzadi: *La Nación Vasca*, Bilbo, 1931, 237-238 orr.).
4. *Pétain Marechala, Frantziaren aitzindaria. Familia, lana, Frantzia*, Tolosa, 1941.
5. Ikus Txomin Peillenen «Zuberoaren Askapena», in *Oihenart* 14, Eusko Ikaskuntza, 1997, 179-191 orr. Eta ale berean, beste artikululu interesgarri bat, idazle berarena: «Alemanak Parisen».
6. P. Xarriton: *Oihenart* 14, Eusko Ikaskuntza, 1997, 211-213 orr.
7. Zinez eskertzen diot Piarres Xarriton jaunari eman didan laguntza eskuzabala artikululu hau burutzeko.
8. *Marc Legasse: Un rebelde burlón*, Txalaparta, Tafalla, 1997.
9. «Euskaldungoaren aldaketak Ipar Euskal Herrian (1900-1970)», in *Jakin Sorta* 1, 1969, 44-45 orr.
10. Emilio Lopez Adan: *El nacionalismo vasco en el exilio*, eranskinean.
11. Ikus gorago aipatu Amaia Ereñagaren liburua (46. orria), edo Xipri Arbelbideren *Enbata*, Irun Saria 1995, Kutxa, 1996, 56-57 orr. Eta Imanol Murua Uria: «Piarres Xarritoni elkarriketa», in *Jakin* 97, 1996, 93-94 orr.